

Prof. UAM dr hab. Agnieszka Gromkowska-Melosik
Wydział Studiów Edukacyjnych
Uniwersytet im. Adama Mickiewicza, Poznań

Recenzja dorobku naukowego, dydaktycznego oraz organizacyjnego **dr Beaty A. Orłowskiej**, ze szczególnym uwzględnieniem pracy habilitacyjnej pod tytułem *Transmisja tożsamości (Studium przypadku Łemków)* (*Strzelce Krajeńskie 2013, ss. 276*) w postępowaniu o nadanie stopnia doktora habilitowanego przygotowana dla komisji powołanej przez Centralną Komisję do Spraw Stopni i Tytułów na Wydziale Studiów Edukacyjnych Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu

Niniejsza recenzja została przygotowana w oparciu o kryteria określone w art. 16 Ustawy z dnia 18 marca 2011 roku o zmianie ustawy Prawo o szkolnictwie wyższym, ustawy o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki oraz o zmianie innych ustaw (Dz. Ustaw 2011, nr 48, poz. 455).

Wstępne informacje o Habilitantce

Pani dr Beata Anna Orłowska (ur. 7 stycznia 1969 roku) jest absolwentką Uniwersytetu Szczecińskiego, gdzie w roku 1992 ukończyła studia magisterskie na kierunku pedagogika, o specjalności pedagogika opiekuńczo-wychowawcza. W tym samym roku została zatrudniona w Poradni Psychologiczno-Pedagogicznej w Strzelcach Krajeńskich na stanowisku pedagoga. W roku 2000 na podstawie pracy doktorskiej „Świadomość ekologiczna jako problem edukacji szkolnej”, napisanej pod kierunkiem prof. dr hab. Jana Roberta B. Woźniaka uzyskała stopień naukowy doktora nauk humanistycznych w zakresie pedagogiki w Uniwersytecie Szczecińskim. W rok później została zatrudniona na stanowisku wykładowcy w

Państwowej Wyższej Szkole Zawodowej w Gorzowie Wielkopolskim, z którą jest związana do dnia dzisiejszego. Tutaj kieruje Zakładem Edukacji oraz Pracownią Etnopedagogiki. Jest również pełnomocnikiem Rektora ds. jakości kształcenia. Ponadto od roku 2011 dr Beata Anna Orłowska pełni funkcję dyrektora Akademickiego Centrum Badań Euroregionalnych pod patronatem Instytutu Sławistyki Polskiej Akademii Nauk w Warszawie przy Państwowej Wyższej Szkole Zawodowej w Gorzowie Wielkopolskim.

Habilitantka ma bogate doświadczenia w działaniach podejmowanych poza uczelnią. I tak między innymi utrzymuje stałą współpracę z Wojewódzkim Ośrodkiem Metodycznym w Gorzowie Wielkopolskim, gdzie prowadzi zajęcia na kursach doskonalących i studiach podyplomowych z przygotowania pedagogicznego oraz z punktem konsultacyjnym Uniwersytetu Szczecińskiego w Gorzowie Wielkopolskim, gdzie prowadzi seminaria magisterskie z pedagogiki.

Ponadto jest zaangażowana na rzecz społeczności lokalnej: wspiera działania kulturotwórcze władz miasta Gorzów Wielkopolski, jest członkiem Komisji ds. stypendiów przy Prezydencie Miasta Gorzowa Wielkopolskiego, współpracuje także ze Stowarzyszeniem Miłośników Kultury Łemkowskiej w Strzelcach Krajeńskich. Ponadto dr Beata Anna Orłowska jest sekretarzem Stowarzyszenia Lemko Tower, redaktorem współpracującym z Nadnoteckim Towarzystwem Kultury oraz Kwartalnikiem Drezdeneckim. Jest także członkiem Polskiego Towarzystwa Pedagogicznego, Towarzystwa Miłośników Języka Polskiego oraz Stowarzyszenia Wspierania Edukacji Międzykulturowej.

Osiągnięcia dydaktyczne i w zakresie popularyzacji nauki

Dr Beata A. Orłowska wykazuje się bardzo dużą aktywnością organizacyjną na rzecz własnej uczelni, także w zakresie opieki nad działalnością studentów. Była m.in. opiekunem praktyk studenckich dla studentów pedagogiki (2001 - 2003) oraz koordynatorem działań studenckiego Koła Naukowego Pedagogów. Dr Beata A. Orłowska wielokrotnie pełniła funkcję przewodniczącej Uczelnianej Komisji Rekrutacyjnej (2003-2011). Była członkiem Senatu PWSZ w Gorzowie Wielkopolskim (2003-2011), prorektorem ds. kształcenia (2003-2007),

prorektorem ds. studenckich (2007-2011), członkiem konwentu PWSZ (od 2011) oraz Pełnomocnikiem Rektora ds. Jakości Kształcenia (od 2011).

Otrzymane nagrody i wyróżnienia

Za swoją działalność organizacyjną została nagrodzona jedenaście razy Nagrodą Rektora PWSZ w Gorzowie Wielkopolskim oraz Nagrodą Kuratora Oświaty w Gorzowie Wielkopolskim (1995).

Kierowanie projektami realizowanymi we współpracy z naukowcami z innych ośrodków polskich i zagranicznych

Dr Beata Anna Orłowska jest aktywnym uczestnikiem programu Socrates-Erasmus, w ramach którego odbyła 36 wyjazdów do uczelni partnerskich, podczas których wygłosiła kilkadziesiąt wykładów dotyczących problemów edukacji wielokulturowej oraz pracy socjalnej (m. in. do Niemiec, Austrii, Francji, Włoch, Ukrainy). Ten fakt, jak również projekty realizowane z niemiecką Uczelnią w Cottbus, oraz kierowanie międzynarodowym projektem „Stereotypy narodowe Cygana, Roma, Ukrainca i Polaka” dają podstawę do wysoce pozytywnej oceny działalności dr Beaty A. Orłowskiej w obszarze współpracy międzynarodowej.

Udział w konsorcjach i sieciach badawczych

Dr Beata A. Orłowska nie brała udziału w w konsorcjach i sieciach badawczych

Wygłoszenie referatów na międzynarodowych lub krajowych konferencjach tematycznych

Po uzyskaniu stopnia doktora dr Beata Anna Orłowska brała czynny udział w 72 seminariach oraz konferencjach krajowych i zagranicznych (m. in. Austria, Ukraina, Niemcy), co bez wątplenia należy uznać za integralną i ważną część jej dorobku naukowego.

Opieka naukowa nad doktorantami w charakterze opiekuna naukowego lub promotora pomocniczego

Dr Beata Anna Orłowska nie pełniła roli promotora pomocniczego w przewodzie doktorskim. Należy jednak zauważyć, że jako osoba zatrudniona w PWSZ miała niezwykle ograniczone możliwości w tym zakresie. Warto dodać, iż zarejestrowała się ona na stronie internetowej Komitetu Nauk Pedagogicznych PAN (<http://www.pan.uz.zgora.pl/index.php/promotorzy-pomocniczy>), która służy jako płaszczyzna kontaktu między profesorami a osobami ze stopniem doktora, którzy wyrazili wolę pełnienia roli promotora pomocniczego.

Sumaryczny impact factor publikacji naukowych według listy Journal Citation Reports (JCR), zgodnie z rokiem opublikowania

Brak danych

Liczba cytowań publikacji według bazy Web of Science (WoS)

Brak danych

Indeks Hirscha opublikowanych publikacji według bazy Web of Science (WoS)

Indeks Hirscha Habilitantki wynosi 1.

Ocena osiągnięć naukowo-badawczych Habilitantki (o których mowa w: - art. 16. ust. 1 i 2 ustawy z dnia 18 marca 2011 r. w sprawie zmiany ustawy Prawo o szkolnictwie wyższym, Ustawy o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki oraz o zmianie niektórych innych ustaw; - § 3 i 4 Rozporządzenia Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 1 września 2011 r. w sprawie kryteriów oceny osiągnięć osoby ubiegającej się o nadanie stopnia doktora habilitowanego)

W dorobku Habilitantki można wyróżnić kilka obszarów refleksji naukowej. Jej rozważania, koncentrowały się kolejno na: edukacji ekologicznej, pedagogice społecznej oraz pracy socjalnej i edukacji wielokulturowej, ze szczególnym uwzględnieniem problemu tożsamości mniejszości etnicznych: Łemków i Romów.

Pierwszy obszar analizowany przez Habilitantkę w jej publikacjach to problematyka ekologii i edukacji ekologicznej. Część tekstów habilitantki podejmuje kwestie z obszaru pracy socjalnej. Największa grupa tekstów poświęcona jest problemowi tożsamości etnicznej i edukacji wielokulturowej, ze szczególnym uwzględnieniem problemu dwukulturowości, dwujęzyczności i asymilacji – a dwadzieścia z nich kwestiom Łemkowszczyzny. Ten ostatni obszar analizy – konsekwentnie podejmowany na przestrzeni ostatnich kilku lat - znajduje swoją kulminację w pracy habilitacyjnej.

Przedstawione do oceny teksty dr Beaty A. Orłowskiej stoją na dobrym poziomie merytorycznym. Wywód w nich prowadzony jest logicznie i dobrze uargumentowany, choć pewną ich słabością jest to, że Autorka odwołuje się w nich głównie do literatury rodzimej.

Autorstwo lub współautorstwo publikacji naukowych w czasopismach znajdujących się w bazie Journal Citation Reports (JCR) lub na liście European Reference Index for the Humanities (ERIH)

Dr Beata A. Orłowska nie posiada publikacji w czasopismach znajdujących się w bazie JCR (Journal Citation Report) ani też na liście ERIH (European Reference Index for the Humanities).

Autorstwo lub współautorstwo monografii, publikacji naukowych w czasopismach międzynarodowych lub krajowych innych niż znajdujące się w w bazie Journal Citation Reports (JCR) lub na liście European Reference Index for the Humanities (ERIH)

Dr Beata Anna Orłowska przedstawiła do oceny trzy monografie autorskie, z których jedna jest – sądząc z jej tytułu, opublikowaną rozprawą doktorską (*Świadomość ekologiczna jako problem edukacji szkolnej*, Zielona Góra, 2001, ss. 173), druga jest przewodnikiem metodycznym (*Krótką powtórka z dydaktyki ogólnej*, Seria pomoce dydaktyczne, zeszyt nr 15, Gorzów Wielkopolski 2005, ss. 67), trzecia natomiast została wskazana jako rozprawa habilitacyjna (*Transmisja tożsamości (Studium przypadku Łemków)*, Strzelce Krajeńskie 2013).

Ponadto do oceny dołączono dwie monografie współautorskie: *Program i podręcznik we współczesnej edukacji – wybrane zagadnienia* (wraz z A. Olczak), Gorzów Wielkopolski 2011, ss. 107) i *Edukacja przedszkolna – odkrywanie jej znaczenia* (wraz z A. Olczak), Gorzów Wielkopolski 2013, ss. 120). Habilitantka zredagowała dwie prace zbiorowe: *Student niepełnosprawny w uczelni (teoria i praktyka)*, Gorzów Wielkopolski 2008, ss. 59 oraz *Warto było się spotkać. 10 lat doświadczeń polsko-niemieckich studiów na kierunku praca socjalna w PWSZ w Gorzowie Wielkopolskim i w Hochschule Lausitz*, Gorzów Wielkopolskim, 2012, ss. 92. Ponadto, dr Beata Anna Orłowska współredagowała dziesięć książek:

-z B. Walak: *Teoria i praktyka w kształceniu nauczycieli*, Gorzów Wielkopolski 2010, ss. 151; *Oblicza szkoły*, Gorzów Wielkopolski 2011, ss. 182,

- z B. Prufer: *Uczelnia przyjazna niepełnosprawności. Pomędzy stereotypami a rzeczywistością funkcjonowania osób niepełnosprawnych w społeczeństwie*, Gorzów Wielkopolski 2011, ss. 167; *Przełamywanie barier psychologicznych, społecznych i emocjonalnych w funkcjonowaniu osób niepełnosprawnych w społeczeństwie*, Gorzów Wielkopolski 2011; *Globalno-lokalne wyzwania uczelni wyższych związane z niepełnosprawnością*, Gorzów Wielkopolski 2012, ss. 181; *Edukacja i niepełnosprawność w wyobraźni socjologicznej*, Gorzów Wielkopolski 2013, ss. 268,

- z A. Chabacińską, P.A. Leszczyńskim, M. Pecuch: *Przed i po akcji „Wisła”*, Gorzów Wielkopolski 2012, ss. 259;

- z K. Wasilewskim, *Mniejszości regionu pogranicza. Separacja, adaptacja, integracja, asymilacja*, Gorzów Wielkopolski 2012, ss. 335,

- z J. Faryś, P.J. Krzyżanowskim: *Romowie w Europie. Tożsamość i współczesne wyzwania*, Gorzów Wielkopolski 2013, ss. 355. (drugie wydanie zmienione i poszerzone, 2014 rok)

Habilitantka opublikowała 55 artykułów w czasopismach i książkach pod redakcją (także uznanych redaktorów: J. Nikitorowicza, T. Lewowickiego, T. Pilcha, A. Szerląg). W tym osiem artykułów znajduje się w czasopismach z listy B MNSiW. Z kolei 20 z nich to rozdziały w pracach zbiorowych. Przedstawione wyżej publikacje stanowią ważną i integralną część dorobku dr Beaty A. Orłowskiej.

Ocena osiągnięcia naukowego – rozprawy habilitacyjnej (o którym mowa w art. 16. ust. 1 i 2 ustawy z dnia 18 marca 2011 r. w sprawie zmiany ustawy Prawo o szkolnictwie wyższym, Ustawy o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki oraz o zmianie niektórych innych ustaw)

Przejdę teraz do oceny książki wskazanej przez jako rozprawa habilitacyjna. Książka ta niewątpliwie jest najważniejszą pozycją w dorobku naukowym habilitantki i jest poprawna zarówno pod względem poziomu analiz, jak i narracji prowadzonych przez autorkę. Już na wstępie mojej oceny mogę stwierdzić, iż jest to dzieło oryginalne, wzbogacające i poszerzające wiedzę w obszarze nauk o edukacji. Narracje prowadzone w niej przez autorkę są logiczne, dobrze uargumentowane i poprawne merytorycznie.

Książka składa się ze wstępu, ośmiu rozdziałów, zakończenia i bibliografii. Jej struktura jest logiczna i przejrzysta, poszczególne rozdziały i podrozdziały wynikają jeden z drugiego tworząc logiczną całość. Głównym celem pracy była próba ukazania transmisji tożsamości trzech pokoleń Łemków zamieszkujących obszar Ziemi Lubuskiej. Walorem pracy jest ukazanie różnorodnych pasów transmisyjnych na przykładzie trzech pokoleń Łemków.

W rozdziale pierwszym autorka wprowadza kluczową dla całej pracy (i znajdująca się w jej tytule) – kategorię tożsamości. Ta część książki, obszerna treściowo, jest napisana poprawnie pod względem merytorycznym. Dr Beata Orłowska odwołuje się tutaj do różnych definicji tożsamości. Treść tego rozdziału świadczy o znajomości różnorodnych modeli teoretycznych w tym zakresie.

Oryginalnym i dobrze uzasadnionym wyborem Habilitantki było wykorzystanie w pracy koncepcji pasów transmisyjnych Roberta Mertona.

Nie znajduję jednak uzasadnienia do posługiwania się przez dr Beatę Orłowską pojęciami: tożsamość społeczna i jednostkowa, kulturowa i etniczna (widoczne w tytułach podrozdziałów) jako pojęciami przeciwstawnymi, szczególnie, że w jej pracy można znaleźć odniesienia do tożsamości w ujęciu procesualnym. Pomimo tego błędu, Autorka dobrze powołuje się na typologię tożsamości kulturowej Jerzego Nikitorowicza.

W rozdziale drugim Autorka przedstawia historię Łemków – w kontekście ich pochodzenia i przesiedlenia.

Rozdział trzeci pełni funkcję wprowadzenia do części badawczej pracy i jest opisem przyjętej metodologii. Głównym celem badań była „próba poznania i przybliżenia przebiegu przekazu tożsamości kulturowej w trzech pokoleniach Łemków zamieszkujących ziemię lubuską”(s. 107). Dr Beata A. Orłowska formułuje dwa problemy badawcze:

1. Jakie elementy związane z życiem i funkcjonowaniem Łemków w środowisku wielokulturowym miały wpływ na kształtowanie tożsamości kulturowej przedstawicieli tej grupy mniejszości etnicznej?

2. Czy tożsamość kulturowa przedstawicieli trzech pokoleń Łemków: dziadków – którzy przybyli na terenie ziemi lubuskiej w ramach akcji Wisła, rodziców – urodzonych już na ziemi lubuskiej ale wychowanych w duchu historycznej tęsknoty za „rajem utraconym”, i dzieci - urodzonych i wychowanych już w ponowoczesnym świecie, pozostaje podobna czy podlega jakimś modyfikacjom? (s. 107-108)

W przypadku problemu pierwszego nieuzasadnione jest użycie kategorii wpływu, gdyż niemożliwe jest stwierdzenie przyczynowo-skutkowego związku między zmiennymi przy zastosowanych przez Autorkę metodach badawczych.

Należałoby raczej mówić o roli bądź znaczeniu pewnych elementów życia Łemków w kształtowaniu się ich tożsamości lub o potencjalnym związku tych dwóch zmiennych. (Autorka nieprawomocnie używa też kategorii wpływu pisząc o perspektywie biograficznej w swoich badaniach na s. 111 oraz na s. 117). Wynika to jednak, jak jestem przekonana, nie tyle z ignorancji metodologicznej mgr Beaty A. Orłowskiej, lecz z dość swobodnego posługiwania się określeniem wpływu w rozumieniu potocznym tego słowa.

W przypadku sformułowania drugiego problemu w postaci pytania rozstrzygnięcia (pytanie z partykułą „czy”) trafniejsze byłoby sformułowanie go w postaci: „Czy i w jakim stopniu....?”

Zastanawia mnie również sformułowanie Autorki, iż „poprzez elementy reprezentacji, które mogą występować w formie fotografii, nagrań czy osobistych notatek, badacz, wywiadów i rozmów, tworzy się **naturalistyczne podejście do świata**. W konsekwencji badacz –obserwator bada występowanie jakichś rzeczy czy zjawisk w ich naturalnym środowisku”. Sformułowanie to, zapewne w sposób niezamierzony lokuje badania Autorki w paradygmacie naturalizmu Herberta

Spencera, który wyrósł na gruncie ewolucjonizmu i zakładał zarówno podobieństwo, jak i swoistą redukcję fenomenów społecznych do zjawisk przyrodniczych.

Jako perspektywę badawczą mgr Beata A. Orłowska wskazuje natomiast interakcjonizm symboliczny, jako paradygmat konstruktywizm społeczny, a za metodę obiera metodę biograficzną. Jednocześnie przyjmuje sposób analizy zbiorowego (instrumentalnego) studium przypadku. Badanie fenomenu tożsamości, szczególnie w kontekście jej transmisji i zmiany, zakłada dostrzeżenie jej procesualnego charakteru. Perspektywa biograficzna posiada, przy tym, potencjał ukazania wzajemnych zależności między tym, co jednostkowe/partykularne a tym, co społeczne (indywidualne doświadczenia i wybory jednostek zawsze są uwikłane w procesy związane ze strukturą społeczną).

Autorka zastosowała metodę triangulacji, który to wybór uzasadnia, „tylko i wyłącznie podniesieniu wartości badań jakościowych”. Niestety nie mogę zgodzić się z takim stwierdzeniem, gdyż zastosowanie badań o charakterze jakościowym i ilościowym wynika przede wszystkim ze specyfiki przyjętego problemu badawczego. Szczególnie natomiast w badaniu biografii przyjęcie paradygmatu jakościowego jest w pełni uzasadnione, natomiast badania ilościowe traktowałabym tu jako swoiste uzupełnienie, a nie odwrotnie.

Autorka nie dokonała rozróżnienia i opisu dwóch procedur badawczych, w zamian za to występuje w książce ich swoiste „zmieszanie”. I tak jak deklaruje Beata A. Orłowska, tożsamość traktuje ona jako zmienną zależną „na którą istotny wpływ ma wiele czynników” (s. 117). Przedstawione wyniki badań oparte są na „odpowiedziach uzyskanych od badanych na pytania zawarte w częściowo ustrukturyzowanym kwestionariuszu wywiadu” (s. 118).

„Technikami zbierania materiału były: obserwacja, wywiad narracyjny i fotografia” (123).

Zastosowaną przez Autorkę analizę materiałów fotograficznych należy umieścić w socjologii czy antropologii obrazu (visual sociology, visual anthropology), gdzie, wykorzystuje się analizę tekstu kulturowego zarówno w kontekście jego treści, jak i dekodowania go zarówno w odniesieniu do czasów, w których powstał oraz we współczesnym kontekście społeczno-kulturowym. W ten sposób, można uchwycić

relacje pomiędzy zmianą, która dokonuje się na fotografii a zmianą społeczną (zarówno w kontekście historycznym jak i aktualnie).

Posługując się powyższymi technikami Autorka, w kolejnych (IV-VIII) rozdziałach, poddała analizie następujące obszary transmisji kulturowej: „znajomość historii własnej grupy etnicznej i własnej rodziny, kultywowanie języka grupy, proces przebiegu zachowania tradycji i kultury, znajomość łemkowskiej twórczości, udział w życiu religijnym i działalność w organizacjach społecznych i kulturalnych” (s. 121). Badaniami objęto 24 rodziny łemkowskie, spełniające kryterium trójpokoleniowości – pokolenie dziadków, rodziców i wnuków.

Dobrym zwieńczeniem wysiłków badawczych autorki jest Zakończenie. Jest ono dobrze napisanym podsumowaniem książki, które porządkuje wszystkie wątki pracy.

Praca posiada również walor aplikacyjny. Zarówno nauczyciele, jak i pracownicy socjalni mogą skorzystać z proponowanych w niej postulatów w swojej codziennej pracy z mniejszościami etnicznymi.

W podsumowaniu mojej recenzji rozprawy habilitacyjnej stwierdzam, że problem badawczy podjęty przez dr Beatę A. Orłowską jest wartościowym problemem naukowym. Autorka rozwiązała go samodzielnie i zgodnie z obowiązującymi we współczesnej nauce standardami. Jej książka habilitacyjna, mimo podniesionych w mojej recenzji uwag krytycznych, stanowi potwierdzenie, samodzielności Autorki oraz jej predyspozycji intelektualnych do prowadzenia dyskursu naukowego.

KONKLUZJA

W ostatecznej konkluzji stwierdzam, iż biorąc pod uwagę cały dorobek naukowy dr Beaty A. Orłowskiej, ze szczególnym uwzględnieniem książki habilitacyjnej, jej zaangażowanie w proces kształcenia studentów i sprawy organizacyjne gorzowskiego środowiska akademickiego oraz nadzwyczajną aktywność publikacyjną i popularyzacyjną badanych kwestii, iż Habilitantka spełnia wymagania określone w art. 16 Ustawy z dnia 18 marca 2011 roku o zmianie ustawy Prawo o szkolnictwie wyższym, ustawy o stopniach naukowych i tytule

naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki oraz o zmianie innych ustaw (Dz. Ustaw 2011, nr 48, poz. 455) dotyczące kryteriów osiągnięć osoby ubiegającej się o nadanie stopnia naukowego doktora habilitowanego. W związku z powyższym nadanie dr Beacie Orłowskiej stopnia doktora habilitowanego uważam za uzasadnione.

Agnieszka Gromkowska-Melchior

Poznań, 30 marca 2015.